

УДК 338.43:631.11:633.63

ББК 49

Авторський знак Х-202

Харенко Андрій Олександрович, к.е.н., доцент, кафедра маркетингу

Бурляй Аліна Павлівна, к.е.н., доцент, кафедра економічної теорії

Лементовська Валентина Анатоліївна, к.е.н., доцент, кафедра маркетингу

Уманський національний університет садівництва

ВИРОБНИЧО-ЗБУТОВА ДІЯЛЬНІСТЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ ЩОДО ЦУКРОВИХ БУРЯКІВ

В статті визначено місце Черкаської області в цукробуряковому виробництві України. Розглянуто в динаміці посівні площі, урожайність і валові збори культури в сільськогосподарських підприємствах регіону та фактори під впливом яких вони коливалися. Встановлено розміщення бурякосіючих господарств та переробних підприємств на території Черкащини і чинники, що його зумовили. Проаналізовано економічну ефективність цукробурякового виробництва в регіоні та вплив концентрації на її показники. Визначено провідні підприємства галузі на території області та розглянуто показники їх діяльності. Досліджено канали реалізації продукції та їх вплив на рівень ціни. Запропоновано напрями, що здатні позитивно вплинути на ефективний розвиток галузі в регіоні: формування достатнього технічного та організаційного рівня виробництва, розширення мережі переробних підприємств, покращення інформаційно-консультаційного забезпечення товаровиробників.

Ключові слова: сільськогосподарські підприємства, цукрові буряки, виробництво, збут, концентрація, переробні підприємства.

Табл. 5. Рис. 2. Літ. 7.

Постановка проблеми. Продовольча безпека є однією з вирішальних

складових загальноекономічної безпеки будь-якої держави. Завдяки їй досягається сталий соціально-економічний розвиток суспільства, його демографічне відтворення. Тривалий час Україна за обсягами виробництва цукрових буряків і цукру входила в першу десятку країн світу – найбільших його виробників та експортерів.

Функціонування цукробурякового підкомплексу нашої держави нині характеризується нестабільністю розвитку буряківництва, що зумовлює недостатні обсяги виробництва цукрових буряків та цукру навіть в межах потреб внутрішнього споживання. Посилення конкуренції у зв'язку із вступом до Світової організації торгівлі, зростання вимог споживачів до якості продукції викликає необхідність в адаптуванні підприємницьких дій до пошуку шляхів підвищення ефективності даної галузі АПК.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дана проблема вирізняється багатогранністю складових її аспектів та їх багаторівневим характером. Значний внесок в її вирішення внесли наступні науковці: В. Бондар, О. Варченко, М. Коденська, Н. Лисенко, П. Саблук, Л. Смолій, С. Стасіневич, А. Фурса та інші [1-7]. Проте, наукові розробки зазначених та інших авторів не дали змоги в повній мірі вирішити проблему ефективного розвитку буряківництва в сільськогосподарських підприємствах із врахуванням необхідності забезпечення продовольчої безпеки країни.

Метою статті є дослідження розвитку галузі буряківництва в сільськогосподарських підприємствах Черкаської області та розробка рекомендацій із забезпечення її ефективного функціонування.

Виклад основного матеріалу дослідження. Черкаська область входить до бурякового поясу України, визначеного Інститутом цукрових буряків НААН, і знаходиться серед виробників-лідерів. Традиції ведення аграрно-промислового виробництва в області, природно-кліматичні умови, вигідне географічне розташування, наявність значного трудового потенціалу визначають статус буряківництва як однієї з пріоритетних галузей сільського господарства. На території Черкащини функціонує значна кількість

підприємств переробної та харчової промисловості, які використовують у процесі виробництва цукрові буряки й продукти їх переробки – цукор, мелясу та жом.

Посівні площі цукрових буряків у сільськогосподарських підприємствах Черкаської області на протязі досліджуваного періоду постійно змінювались (табл. 1).

Таблиця 1

**Динаміка показників виробництва цукрових буряків у
сільськогосподарських підприємствах Черкаської області**

Роки	Площа, тис. га	Урожайність, т з 1 га	Валовий збір, тис.т	Виробнича собівартість, грн
2000	48,5	17,7	858,5	11,45
2001	58,7	16,8	986,2	13,26
2002	55,0	18,3	1006,5	13,66
2003	45,7	18,8	859,2	13,44
2004	45,2	25,4	1148,1	11,66
2005	42,7	29,3	1251,1	13,69
2006	60,9	33,1	2015,8	13,84
2007	41,4	26,9	1113,7	18,39
2008	26,1	32,7	853,5	18,67
2009	17,7	34,1	603,6	24,23
2010	34,1	26,9	917,3	33,23
2011	35,9	37,9	1360,6	29,21
2012	29,6	47,5	1407,1	31,78

Джерело: за даними Головного управління статистики у Черкаській області

У 2012 році їх загальна площа, в порівнянні з 2000 роком, зменшилась на 18,9 тис. га (38,9 %). Найвищі темпи зниження спостерігалися у 2008-2009 роках: близько половини площі, що раніше знаходилася під цукровими буряками засівалась менш затратними і рентабельнішими культурами. Проте, протягом трьох останніх років, спостерігається зростання клину під досліджуваною культурою в 2 рази проти 2009 року. Характерно, що основна частка виробництва цукрових буряків сконцентрована в сільгосппідприємствах тих районів, де розташовані діючі цукрові заводи (рис. 1), а також прилеглих до них районів (Жашківському, Золотонішському, Корсунь-Шевченківському, Маньківському, Лисянському та Чорнобаївському). Пояснюється це

необхідністю зменшення транспортних витрат у собівартості коренеплодів, що при значній віддаленості від переробного підприємства знижують ефективність виробництва, а також тим, що близько чверті усіх бурякосійних господарств області разом зі згаданими цукровими заводами входили до складу цукробурякових аграрно-промислових формувань [4].

Рис. 1. Розміщення цукрових заводів на території Черкаської області в 2009р. [4]

Спостерігається коливання і врожайності цукрових буряків у підприємствах області протягом 2000-2012 років. Це залежить не тільки від природних (об'єктивних) факторів, а й від суб'єктивних факторів – внесення добрив, доглядом за посівами, дотримання строків посіву та збирання тощо. Необхідно відмітити, що найвищий рівень врожайності досліджуваної культури спостерігався в 2012 році. При цьому зменшення валового збору цукрових буряків у порівнянні з попереднім роком спостерігається в 2003 році та 2007-2009 роках. Дане зниження відбулося, в основному, за рахунок зменшення посівної площі. Виробнича собівартість цукрових буряків зростає (протягом

досліджуваного періоду в 2,6 рази). Основними причинами її підвищення стали: інфляція, коливання урожайності, недотримання та недосконалість технологічних процесів вирощування та збирання цукрових буряків, підвищення цін на машини і обладнання, паливо-мастильні матеріали, добрива, насіння, низька ефективність використання трудових ресурсів і засобів виробництва. Таким чином зниження витрат на виробництво цукрових буряків, не лише в підприємствах Черкаської області, а й в інших сільськогосподарських формуваннях України можливе лише у випадку економічної стабільності в країні, встановлення паритету цін на продукцію сільського господарства і промисловості.

Питома вага бурякового поля в посівах господарств Черкаської області наведено на рисунку 2.

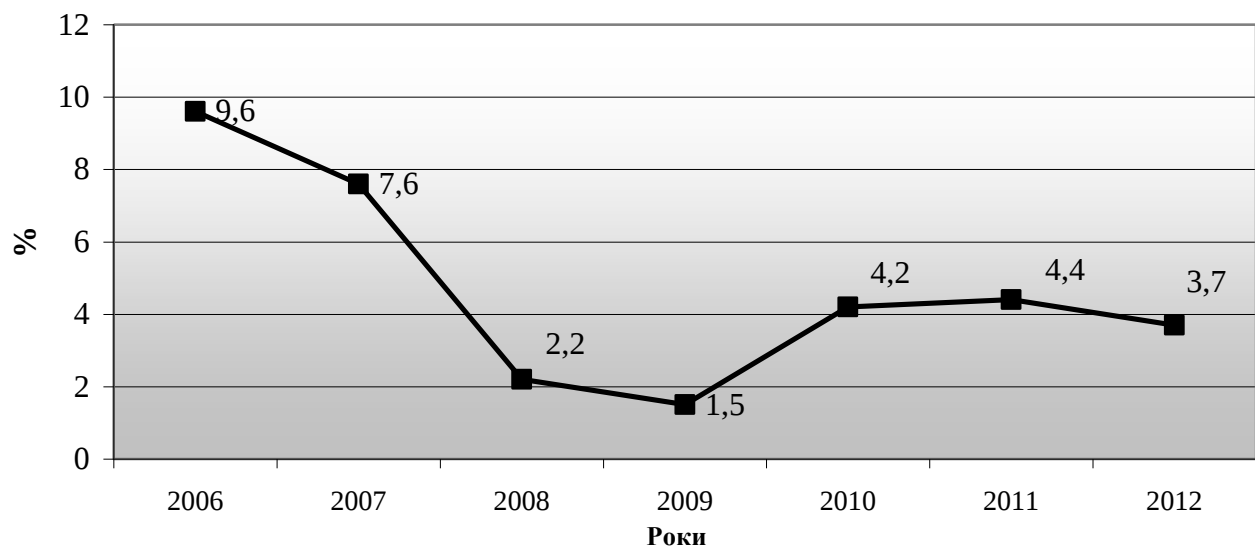

Рис.2. Частка бурякового поля в посівах сільськогосподарських підприємств Черкаської області, %

Джерело: розраховано автором за даними Головного управління статистики у Черкаській області

Доведено, що на показники виробництва продукції значний вплив має рівень концентрації (табл. 2): із зростанням площі цукрових буряків зростає їх питома вага в структурі посівних площ господарств та урожайність, натомість виробнича собівартість 1 ц зменшується.

Найбільш несприятливим для розвитку буряківництва в області за

Рівень урожайності та виробнича собівартість 1 ц цукрових буряків у залежності від концентрації виробництва в сільськогосподарських підприємствах Черкаської області, 2011 р.

Групи господарств за площею бурякового поля, га	Показник			
	середня площа на 1 господарство, га	питома вага бурякового поля в структурі посівних площ, %	урожайність, ц з 1 га	виробнича собівартість 1 ц, грн
до 100	49	2,8	391,4	31,06
101-200	127	6,7	348,7	29,05
201-300	253	11,5	499,8	23,83
301-400	339	9,7	332,7	30,78
401-500	437	12,8	426,4	32,73
ТОВ «Силікат-1»	512	11,9	277,4	15,64
ПСП «Ім.гетьмана Хмельницького»	617	38,6	239,0	27,05
ПП «Олександрія-Агро»	721	90,1	159,4	50,70
СТОВ «Агроко»	850	11,8	263,7	43,49
ПСП «Аскольд-Агро»	1057	21,1	562,0	23,77
ТОВ «Кишенці»	1129	15,3	474,2	36,20
ТОВ «Оберіг-Інвест»	1688	29,6	496,1	28,28
СТОВ «АФ «Злагода»	5798	34,7	445,4	22,73

Джерело: розраховано автором за даними сільськогосподарських підприємств

досліджуваний період був 2007 рік (табл. 3), коли рівень збитковості галузі перевищив 15 %.

Значною мірою такий стан зумовлений ціновою політикою держави в галузі. Навіть у роки, коли загалом по області виробництво цукрових буряків було прибутковим, показник рівня рентабельності набував мінусового значення майже у половини підприємств. Зазначена обставина зумовила скорочення кількості суб'єктів економічної діяльності, що займалися бурякосіянням, майже в 2 рази. Протягом досліджуваного періоду зріс рівень товарності продукції на 10,7 п., а максимального рівня даний показник досягнув у 2009 році – 84,4 %. Проте, значна частка вітчизняної цукросировини передається бурякосіючими сільськогосподарськими підприємствами для переробки на давальницьких засадах. В цілому ефективність буряківництва в сільськогосподарських підприємствах регіону протягом 2007-2012 рр. зростала з –15,4 % до 78,4 %.

Таблиця 3

Ефективність збуту цукрових буряків сільськогосподарськими підприємствами Черкаської області

Показник	2007р.	2008р.	2009р.	2010р.	2011р.	2012р.
Реалізація, ц	5540252	4075710	4781874	5932695	9286478	8982053
Повна собівартість, тис. грн	94519,4	72378,8	123125,1	216903,6	275798,9	293073,7
Виручка від реалізації, тис. грн	79994,3	70668,2	161476,9	260719,8	491981,7	436070,2
Рівень товарності, %	53,1	51,2	84,4	64,7	68,3	63,8
Повна собівартість 1 ц, грн	17,06	17,76	25,75	36,56	29,70	32,66
в т.ч. витрати на збут	1,88	1,07	0,80	2,30	1,81	1,61
Ціна реалізації 1 ц, грн	14,44	17,34	33,77	43,95	52,98	48,55
Прибуток на 1 га, грн	-389,82	-72,29	2379,26	1285,22	6018,24	4824,55
Прибуток на 1 ц, грн	-2,62	-0,42	8,02	7,39	23,28	15,92
Рівень рентабельності, %	-15,4	-2,4	31,2	20,2	78,4	48,8
Кількість підприємств, що займалися виробництвом продукції, од. – всього	99	53	42	56	66	42
в т.ч. одержали збиток	70	24	20	24	26	12

Джерело: розраховано автором за даними Головного управління статистики у Черкаській області

Рівень концентрації виробництва сприяє збільшенню розміру прибутку на 1 га (табл. 4). Більші підприємства мають можливість застосовувати у своїй

Таблиця 4

Ефективність збуту цукрових буряків у залежності від концентрації виробництва сільськогосподарськими підприємствами Черкаської області, 2011 р.

Групи господарств за площею бурякового поля, га	Показник						
	рівень товарності, %	повна собівартість 1 ц, грн	витрати на збут 1 ц, грн	ціна 1 ц, грн	прибуток на 1 ц, грн	прибуток на 1 га, грн	рівень рентабельності, %
до 100	71,0	35,92	3,76	37,80	1,87	520,11	5,2
101-200	55,6	33,14	2,69	38,70	5,56	1077,07	16,8
201-300	60,5	27,14	4,82	41,25	14,11	4267,46	52,0
301-400	67,7	30,35	1,60	38,51	8,17	1838,70	26,9
401-500	57,3	35,86	2,03	46,24	10,38	2535,68	28,9
ТОВ «Силікат-1»	40,0	12,82	0,50	31,05	18,23	2022,07	142,1
ПСП «ім. гетьмана Хмельницького»	87,7	40,05	3,51	41,26	1,21	253,81	3,0
ПП «Олександрія-Агро»	100,0	50,70	0,00	41,89	-8,82	-1405,13	-17,4
СТОВ «Агроко»	93,6	33,00	11,44	42,93	9,93	2451,76	30,1

ПСП «Аскольд-Агро»	38,9	24,43	3,12	33,57	9,14	1999,05	37,4
ТОВ «Кишенці»	55,3	35,79	12,93	38,95	3,16	828,17	8,8
ТОВ «Оберіг-Інвест»	100,0	29,06	0,78	60,96	31,90	15821,98	109,7
СТОВ «АФ «Злагода»	100,0	23,06	0,33	58,15	35,09	15629,60	152,1

Джерело: розраховано автором за даними сільськогосподарських підприємств

діяльності інтенсивні технології на інноваційній основі, заключаючи для цього достатню кількість матеріальних ресурсів (добрив, засобів захисту рослин, нової техніки, продуктивних сортів і гібридів рослин), які значно підвищують продуктивність ріллі. Цього, на жаль, не можуть зробити господарства менші за розмірами.

Цукрові буряки майже в повному обсязі надходять на переробку для випуску цукру, але на цукрові заводи сировину постачають за різними каналами (табл. 5).

Таблиця 5

Рівень цін за 1 ц цукрових буряків у розрізі каналів реалізації, грн*

Канали реалізації продукції	Показник	2008р.	2009р.	2010р.	2011р.	2012р.
переробні організації	питома вага каналу	87,5	73,5	88,1	94,6	94,9
	ціна за 1ц, грн	17,3	33,5	44,69	53,74	48,09
орендна плата за паї	питома вага каналу	-	-	-	-	-
	ціна за 1ц, грн	-	-	-	-	-
населенню, в т.ч. в рахунок оплати праці	питома вага каналу	0,1	-	-	-	-
	ціна за 1ц, грн	15,1	-	-	-	-
на ринку	питома вага каналу	-	0,8	-	-	-
	ціна за 1ц, грн	-	29,2	-	-	-
комерційним організаціям	питома вага каналу	12,4	25,7	11,9	5,4	5,1
	ціна за 1ц, грн	17,0	27,0	25,1	39,06	37,36

* аграрні підприємства Черкаської області.

Джерело: за даними Головного управління статистики у Черкаській області

Негативно позначилася на економічних показниках буряківництва комерціалізація їх збуту. В 2008-2010 роках сільськогосподарськими підприємствами безпосередньо цукровим заводам реалізовано близько 85% цукрових буряків, 15 % коренеплодів закупили комерційні структури, в

основному для подальшого перепродажу переробним підприємствам. Аналіз економічних відносин бурякосійних господарств і цукрових заводів свідчить, що така нераціональна система поставок цукрових буряків негативно позначається на фінансовому стані як перших, так і других: господарства змушені продавати буряки за безцінь, а переробні підприємства – купувати цю ж сировину за значно вищою ціною. Не допомагає у розв’язанні даного питання й державне регулювання ціноутворення на цукрові буряки – встановлення мінімальної закупівельної ціни. По-перше, мінімальна ціна для тих, хто їх вирощує, – занижена відносно потреби для покриття понесених витрат. По-друге, враховується вона в обмеженому сегменті заготівлі цукрових буряків.

Досвід окремих сільськогосподарських підприємств України показує, що ефективність буряківництва забезпечується лише за достатнього технічного та організаційного рівня. Основою для цього є раціональні розміри посівних площ та зростанням урожайності за рахунок нових технологій, продуктивних сортів і гібридів, сучасного технічного забезпечення. Усе вище перераховане потребує значних ресурсів, залученню яких повинні сприяти досить високі показники ефективності галузі досягнуті протягом чотирьох останніх років.

Розвитку буряківництва на території Черкаської області сприятиме будівництво нових та модернізація діючих переробних підприємств. Оскільки, згідно даних рисунку 1, переважна більшість районів регіону із сприятливими умовами для виробництва цукрової сировини не мають можливості її реалізації.

Позитивно вплине на стан галузі покращення інформаційно-консультаційного забезпечення товаровиробників, яке ми пропонуємо здійснювати з наступних напрямів: державна консультаційна служба створена в складі управлінь агропромислового розвитку в регіонах; маркетинговий міжгосподарський кооператив; маркетинговий підрозділ в організаційній структурі підприємства.

Висновки. Протягом останніх років господарська діяльність сільськогосподарських підприємств щодо цукрових буряків була досить ефективною, про що свідчить отриманий рівень рентабельності. За останні 4

роки розмір прибутку одержаного господарствами на 1 га збірної площі зріс у 2 рази, а рівень концентрації виробництва сприяє збільшенню його розміру на 1 га. Покупцями цукрових буряків виступають: переробні підприємства та комерційні організації. Головними чинниками підвищення ефективності галузі мають стати: залучення інвестиційних ресурсів, розширення мережі переробних підприємств, добре налагоджене інформаційно-консультаційне забезпечення товаровиробників.

Список використаних джерел

1. Бондар В. Економічна оцінка виробництва цукрових буряків у 2009 році / В. Бондар, А. Фурса, О. Шутенко / Пропозиція. – 2009. – № 10. – С. 32 – 36.
2. Варченко О. М. Посилення ролі аграрної науки у відродженні та розвитку бурякоцукрового виробництва / О. М. Варченко // Вісник аграрної науки. – 2003. – № 4. – С. 69 – 71.
3. Коденська М. Ю. Тенденції розвитку і напрями активізації інвестування цукробурякового виробництва / М. Ю. Коденська // Економіка АПК. – 2010. – № 2. – С. 74 – 78.
4. Смолій Л.В. Інвестиційне забезпечення розвитку буряківництва у сільськогосподарських підприємствах : автореф. дис. ... кандидата екон. наук : 08.00.04 / Смолій Людмила Василівна. – Умань, 2011.– 22 с.
5. Стасіневич С.А. Аналіз економічної ефективності виробництва та реалізації цукрових буряків сільськогосподарськими підприємствами в Україні / Стасіневич С.А., Валявський С.М., Корнилюк А.В. : Наукові праці Полтавської державної аграрної академії. – Полтава: ПДАА, 2012. – Вип. 1(4). – Т. 1. – С. 265–271.
6. Уланчук В.С. Вдосконалення економічних відносин при вирощуванні та переробці цукрових буряків : монографія / В.С. Уланчук, Н.О. Лисенко. – К.:Вид-во Європ. ун-ту, 2006. – 244 с.
7. Цукробурякове виробництво України: проблеми відродження,

перспективи розвитку : монографія / За ред. академіка П.Т. Саблука, проф. М.Ю. Коденської. – К.: ННЦ ІАЕ, 2007. – 390 с.

Список джерел в транслітерації / References

1. Bondar V. Ekonomichna otsinka vyrobnytstva tsukrovyykh buriakiv u 2009 rotsi / V. Bondar, A. Fursa, O. Shutenko / Propozytsiia. – 2009. - № 10. – S. 32-36.
2. Varchenko O. M. Posylennia roli ahrarnoi nauky u vidrodzhenni ta rozvytku buriakotsukrovoho vyrobnutstva / O. M. Varchenko // Visnyk ahrarnoi nauky. – 2003. - № 4. – S. 69-71.
3. Kodenska M. Y. Tendentsii rozvytku i napriamy aktyvizatsii investuvannia V. S. / M. Y. Kodenska // Ekonomika APK. – 2010. - № 2. – S. 74-78.
4. Smolii L. V. Investytsiine zabezpechennia rozvytku buriakivnytstva u silskohospodarskykh pidpriemstvakh : avtoref. dys. ... kandydata ekon. nauk : 08.00.04 / Smolii Liudmyla Vasylivna. – Uman, 2011. – 22 s.
5. Stasinevych S. A. Analiz ekonomichnoi efektyvnosti vyrobnytstva ta realizatsii tsukrovyykh buriakiv silskohospodarskymu pidpriemstvu v Ukraini / Stasinevych S. A., Valiavskyi S. M., Kornyliuk A. V. : Naukovi pratsi Poltavskoi derzhavnoi ahrarnoi akademii. – Poltava: PDAA, 2012. – Vyp. 1(4). – T.1. – S. 265-271.
6. Ulanichuk V. S. Vdoskonalennia ekonomichnykh vidnosyn pry vyroshchuvanni ta pererobtsi tsukrovyykh buriakiv : monohrafiia / V. S. Ulanichuk, N. O. Lysenko. – K.: Vyd-vo Yevrop. un-tu, 2006. – 244 s.
7. Tsukroburiakove vyrobnutstvo Ukrainy: problemy vidrodzhennia, perspektyvy rozvytku : monohrafiia / Za red. akademika P. T. Sabluka, prof. M. Y. Kodenskoi. – K. : NNTS IAE, 2007. – 390 s.

АННОТАЦИЯ

ПРОИЗВОДСТВЕННО-СБЫТОВАЯ

СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ

ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ

ОТНОСИТЕЛЬНО

САХАРНОЙ СВЕКЛЫ

Харенко Андрей Александрович, к.э.н., доцент, кафедра маркетинга

Бурляй Алина Павловна, к.э.н., доцент, кафедра экономической теории

Лементовская Валентина Анатолиевна, к.э.н., доцент, кафедра маркетинга

Уманский национальный университет садоводства

В статье определено место Черкасской области в свеклосахарном производстве Украины. Рассмотрены в динамике посевные площади, урожайность и валовые сборы культуры в сельскохозяйственных предприятиях региона и факторы под влиянием которых они колебались. Установлено размещения свеклосеющих хозяйств и перерабатывающих предприятий на территории области и факторы, которые его обусловили. Проанализирована экономическая эффективность свеклосахарного производства в регионе и влияние концентрации на ее показатели. Определены ведущие предприятия отрасли на территории области и рассмотрены показатели их деятельности. Исследованы каналы реализации продукции и их влияние на уровень цены. Предложены направления, способные положительно повлиять на эффективное развитие отрасли в регионе: формирование достаточного технического и организационного уровня производства, расширение сети перерабатывающих предприятий, улучшение информационно - консультационного обеспечения товаропроизводителей.

Ключевые слова: сельскохозяйственные предприятия, сахарная свекла, производство, сбыт, концентрация, перерабатывающие предприятия.

ANNOTATION

PRODUCTION AND SALES ACTIVITY OF AGRICULTURAL HOLDINGS TOWARDS SUGAR BEETS

**Kharenko Andrii Oleksandrovysh, assistant professor, department of
Marketing**

**Burliai Alina Pavlivna, assistant professor, department of Economics
Theory**

Lementovska Valentyna Anatoliivna, assistant professor, department of

Marketing

Uman National University of Horticulture

The article defines the place of Cherkassy region in the Ukrainian sugar beet industry. The dynamics of acreage, yield level and crop page of agricultural enterprises of the region and the factors that influenced its fluctuation are examined. Beet growing farms and processing plants accommodation on the regional territory and causal factors are determined. Economic efficiency of the sugar production industry and the influence of plant concentration on its factors are analyzed. The leading enterprises of Cherkassy region and the functioning indices are defined. Sales channels and their influence on prices are investigated. The ways, which can provide effective regional industry development are suggested, such as: the formation of sufficient technical and organizational production level, processing plants amplification, improvement of informational and consulting support of commodity producers.

Key words: agricultural holdings, sugar beets, production, sale, concentration, reproprocessors.